

УДК 341.326:351.862.4:35540:356.251

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-3\(75\)-15](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-3(75)-15)

Дмитро УСОВ

кандидат юридичних наук, здобувач, Воєнна академія імені Євгенія Березняка

ORCID: 0009-0003-6089-777X

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КОНКУРЕНТНА РОЗВІДКА», «ЕКОНОМІЧНА РОЗВІДКА» ТА «РОЗВІДУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ» У ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

У статті визначено співвідношення понять «конкурентна розвідка», «економічна розвідка» та «розвідувальна діяльність в економічній сфері» у їх політологічному вимірі. Доведено, що термін «конкурентна розвідка» доцільно використовувати для означення діяльності зі збору й аналізу інформації економічного характеру з відкритих джерел з метою розробки ефективної маркетингової стратегії й тактики конкретного підприємства в конкурентному середовищі. Суб'єктами конкурентної розвідки можуть бути як безпосередньо зацікавлені підприємства, так і (за їх замовленням) приватні розвідувальні компанії. Економічна розвідка здійснюється як приватними розвідувальними кампаніями, так і державними структурами, що належать до розвідувального співтовариства – з використанням не лише відкритих джерел, а й конспіративних методів збору інформації. Економічна розвідка, на відміну від конкурентної, має політологічний вимір, оскільки може використовуватися не лише для забезпечення конкурентоспроможності певного підприємства, а й цілої господарської галузі чи транснаціональної корпорації, а також для забезпечення та зміцнення національної безпеки й суверенітету держави, зростання добробуту її громадян – через прийняття важливих рішень політичним керівництвом держави (коли замовником інформації виступає держава та її розвідувальні органи).

Розвідувальна діяльність в економічній сфері значно вужча від економічної розвідки за суб'єктним складом. Таку діяльність слід розуміти як систему гласних і негласних, технічних, соціальних й аналітичних заходів, що здійснюється суб'єктами розвідувального співтовариства з метою одержання інформації економічного характеру, необхідної політичному керівництву держави для прийняття тактичних і стратегічних рішень щодо забезпечення та зміцнення державного суверенітету, національної безпеки (зокрема економічної та інформаційної), а також сталого соціально-економічного розвитку держави, добробуту її громадян.

Ключові слова: конкурентна розвідка, економічна розвідка, розвідувальна діяльність, політологічний вимір, державна політика, національна безпека.

Dmytro Usov. THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CONCEPTS OF «COMPETITIVE INTELLIGENCE», «ECONOMIC INTELLIGENCE» AND «INTELLIGENCE ACTIVITY IN THE ECONOMIC SPHERE» IN THE POLITICAL DIMENSION

The article defines the relationship between the concepts of «competitive intelligence», «economic intelligence» and «intelligence activity in the economic sphere» in their political dimension. It has been proven that the term «competitive intelligence» is appropriate to use to denote the activity of collecting and analyzing economic information from open sources for the purpose of developing an effective marketing strategy and tactics of a specific enterprise in a competitive environment. The subjects of competitive intelligence can be both directly interested enterprises and (on their order) private intelligence companies. Economic intelligence is carried out both by private intelligence campaigns and by state structures belonging to the intelligence community – using not only open sources, but also conspiratorial methods of gathering information. Economic intelligence, unlike competitive intelligence, has a political science dimension, as it can be used not only to ensure the competitiveness of a certain enterprise, but also of an entire economic industry or a transnational corporation, as well as to ensure and strengthen the national security and sovereignty of the state, increase the well-being of its citizens – through the adoption of important decisions by the political leadership of the state (when the customer of information is the state and its intelligence agencies).

Intelligence activity in the economic sphere is much narrower than economic intelligence in terms of subject composition. Such activity should be understood as a system of overt and unspoken, technical, social and analytical measures, which is carried out by subjects of the intelligence community with the aim to obtain economic information necessary for the political leadership of the state to make tactical and strategic decisions regarding the provision and strengthening of state sovereignty, national security (in particular, economic and informational), as well as sustainable socio-economic development of the state, the well-being of its citizens.

Key words: competitive intelligence, economic intelligence, intelligence activity, political dimension, state policy, national security.

Постановка проблеми. Ефективна реалізація внутрішньої та зовнішньої політики України безпосередньо пов'язана з економічними чинниками. Безпечне функціонування

та стабільність економіки України, її розвиток залежать від численних факторів, серед яких військово-політичні, соціальні, інформаційні. Інформаційний чинник посідає в цій

системі чільне місце, оскільки в умовах сьогоднішнього отримання об'єктивних даних щодо фактичних економічних явищ, процесів, показників, планів і можливостей інших країн дає можливість на національному рівні розробляти стратегію й тактику забезпечення національних економічних інтересів, приймати виважені політичні рішення тактичного та стратегічного рівня. Отримання інформації в економічній сфері є особливо актуальним для України, яка через низку обставин опинилася в скрутному економічному становищі. Викладене зумовлює актуальність питань ефективності розвідувальної діяльності в економічній сфері. Забезпечення такої ефективності, серед іншого, залежить від теоретичного підґрунтя, якого сьогодні бракує.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні чітко простежується не лише відсутність активності фахівців у галузі політології в питаннях теорії та практики розвідувальної діяльності в економічній сфері, а й взаємна неузгодженість їх розуміння змісту фундаментальних понять, зокрема таких, як розвідка та розвідувальна діяльність. Часто погляди дослідників на ці поняття не узгоджуються не лише між собою, а й із правовими реаліями, що вже сформовані положеннями законів і підзаконних нормативно-правових актів. Проведення будь-яких досліджень без чітко зрозумілого, виваженого, науково обґрунтованого категоріально-понятійного апарату можуть виявитися безплідними або спричинити одержання хибних результатів. Тому вважаємо за необхідне, зважаючи на результати дотичних до теми цієї статті наукових досліджень і на нормативно-правові акти, встановити зміст і співвідношення понять, що є ключовими для теоретичної розроблення питань розвідувальної діяльності в економічній сфері.

Мета статті – визначити співвідношення понять «конкурентна розвідка», «економічна розвідка» та «розвідувальна діяльність в економічній сфері» у їх політологічному вимірі.

У найширшому значенні науковці та практики визначають розвідку як мистецтво набуття та примноження знань про те, що свідомо приховується супротивником. Причому залежно від мети, суб'єкта й особливостей проведення розвідки визначають її різновиди. Зокрема, теоретики виокремлюють військову [12], прикордонну [19], аерокосмічну [11], конкурентну [6], фінансову [8] та інші розвідки.

Сьогодні в усьому світі численні суб'єкти господарювання, які не належать до державного сектору, спеціалізуються на веденні так

званої конкурентної розвідки. Цей вид діяльності вже давно став предметом наукового пошуку фахівців у галузі економіки, політики та юриспруденції [5; 7; 10; 27]. Ключовою ознакою конкурентної розвідки є легальний процес збору, накопичення, зберігання й аналізу відкритої інформації про функціонування певної компанії, соціальної групи, державного утворення для прийняття оптимальних рішень в управлінській ланці, вжиття заходів щодо підвищення конкурентоспроможності, попередження можливих економічних ризиків і збільшення вартості компанії [20]. На проведенні конкурентної розвідки спеціалізуються так звані приватні розвідувальні компанії, яких з першої половини 1990-х років на ринку виникла значна кількість. Згодом вони почали надавати інформаційно-аналітичні послуги, що виходили за межі конкурентної розвідки, а держави стали відступати від аксіоматичного правила щодо свого монопольного права на ведення розвідувальної діяльності.

Через низку обставин (зокрема, збільшення кількості викликів і загроз, зміни їхніх характерних особливостей) у цій специфічній сфері діяльності почало розвиватися так зване «державно-приватне партнерство» [16]. Таке партнерство знаходить схвальні відгуки в наукових колах. Зокрема, вчені зауважують, що розвиток державно-приватного партнерства дає змогу забезпечити гармонію між інтересами приватних інституцій і національними інтересами. Причому конкурентна розвідка є дієвим механізмом підвищення конкурентоспроможності [27].

Окреслений підхід став елементом державної політики багатьох розвинутих країн. Це, відповідно, спричинило те, що приватні розвідувальні компанії отримали певні важелі впливу на державну політику цих країн, зокрема в економічній сфері.

Особливого розмаху індустрія приватних розвідувальних компаній набула внаслідок зміни підходів американського уряду до боротьби з тероризмом. За даними видання «The New York Times», 2013 року для «підрядників» було виділено майже 56 млрд доларів, що становило 70 % від національного розвідувального бюджету США. Функції, які раніше виконували Центральне розвідувальне управління (ЦРУ), Агентство національної безпеки (АНБ) та інші спецслужби почали передавати ПРК. Вагомою причиною залучення приватного сектору до забезпечення зовнішньої складової частини національної безпеки було те, що в економічних відносинах приватні структури переважно елас-

тичніші й ефективніші, ніж державні. Крім того, аутсорсинг давав можливість знижувати державні видатки на утримання спеціальних служб, а також розв'язувати чутливі питання, приховуючи безпосередню причетність держави до них. Приватні розвідувальні компанії пропонують свої послуги не лише державним органам, а й великим корпораціям та окремим споживачам [16].

Цілком закономірно, що поняття «конкурентна розвідка» увійшло й до наукового обігу в політологічних та економічних дослідженнях. Але доволі часто вчені, які ним послуговуються, звужують його зміст порівняно з тим, що входить до нього, відповідно до наведених вище практик. Так, використовуючи це поняття, К. В. Ковтуненко та О. О. Пар'єва визначають його, по-перше, як пошуково-моніторинговий інструмент маркетингового дослідження, що формує (створює) завдяки відкритим інформаційним джерелам інформаційно-аналітичну базу прийняття управлінських рішень у процесі стратегічного управління інноваційним розвитком підприємства; по-друге, як безперервний процес пошуку та моніторингу інформаційного збурення конкурентного середовища [6]. Отже, ці науковці обмежують конкурентну розвідку межами маркетингового дослідження, яке має своїм суб'єктом конкретне підприємство, що діє в умовах конкурентного середовища. Водночас вони не врахували практику дій з отримання інформації економічного характеру в інтересах транснаціональних корпорацій, держав і їх спеціальних служб. Окреслений підхід ми вважаємо виправданим з огляду на таке.

Поряд з терміном «конкурентна розвідка» науковці й практики часто оперують поняттям «економічна розвідка». До наукового обігу цей термін ввів М. Портер [28], який використав його у своїй монографії «Конкурентна стратегія: методи аналізу галузей і конкурентів». Дослідник запропонував під цим поняттям розуміти діяльність щодо збирання й аналізу інформації, спрямованої на збільшення конкурентоздатності фірми чи галузі. Надалі виник науковий дискурс щодо розмежування економічної розвідки й економічного шпигунства [23; 26; 29].

Водночас М. Падурару зазначає, що через прискорення глобалізаційних процесів і зняття торгових бар'єрів для більшості організацій актуалізувалося завдання стати більш конкурентоспроможними на світових і національних ринках. У наведеному контексті роль економічної розвідки полягає в забезпеченні осіб, які приймають рішення, актуальною інформацією ендогенного й екзо-

генного характеру. Потужні транснаціональні корпорації першими зрозуміли потенціал новітньої інформації в підвищенні ефективності виробництва. Інтеграція цих механізмів до національних стратегій технологічного розвитку дозволила деяким країнам досягти та зберегти значні конкурентні переваги. Розвиток державно-приватного партнерства дає змогу забезпечити гармонію між інтересами приватних інституцій і національними інтересами. Причому економічна розвідка є дієвим механізмом підвищення конкурентоспроможності [27]. Отже, термін «економічна розвідка» вживається там, де йдеться не лише про інтереси певних підприємств, а й транснаціональних корпорацій і окремих держав, про формування їх економічної політики.

Американська наукова школа пропонує розрізняти економічну розвідку, економічне шпигунство та промислове шпигунство. Так, терміном «економічна розвідка» позначають отримання політичної чи важливої комерційної інформації економічного характеру, зокрема технологічні дані, фінансову, закриту комерційну та урядову інформацію, отримання якої прямо чи опосередковано сприятиме підвищенню конкурентних позицій економіки країни-реципієнта. У найзагальнішому значенні цю категорію визначають як спосіб управління та контролю за інформацією, який застосовують до всіх галузей економіки, використання інтелектуальної діяльності у формулюванні економічних рішень [25].

Сучасні українські дослідники терміном «економічна розвідка» позначають цілеспрямовану діяльність державних і приватних структур, спрямовану на отримання інформації стосовно фінансово-економічної політики держави (включаючи її технологічні аспекти), а також будь-якої іншої інформації, що прямо чи опосередковано сприятиме зростанню конкурентних переваг країни-донора на міжнародних глобальних і національному ринках. Більшість даних економічної розвідки утворює інформація, що збирається з відкритих джерел інформації. Водночас для замовників розвідувального продукту не менший інтерес становить інформація, здобута з використанням негласних методів розвідувальної діяльності. Ця діяльність полягає в здобуванні інформації шляхом створення агентурної мережі, корумпування чиновників чи представників топменеджменту, крадіжки технологічної документації, використання підставних фірм, організації кібератак тощо [24].

Таке розуміння економічної розвідки є для нас цілком прийнятним. Воно і є основною

підставою розмежування її з конкурентною розвідкою, завдяки якій конкретні підприємства одержують інформацію, потрібну їм для прийняття рішень щодо маркетингової тактики та стратегії в конкурентному середовищі. Вона хоча й здійснюється потайки від конкурентів, але з переважним використанням відкритих джерел, що піддаються глибокій аналітичній обробці. Зацікавлені суб'єкти можуть проводити конкурентну розвідку самостійно або ж із залученням спеціальних приватних кампаній. На відміну від цього, економічну розвідку здійснюють приватні розвідувальні компанії з широким (але нелегальним) використанням негласних методів (зокрема, промислового шпигунства) не лише в інтересах окремих підприємств, а й країн і транснаціональних корпорацій, за замовленням правоохоронних і розвідувальних органів конкретних держав. Вона переслідує не лише мету забезпечення конкурентоспроможності замовників, а й отримання ними політичних і військово-технічних переваг.

Маємо зауважити, що в наукових розробках у галузі правоохоронної діяльності та забезпечення національної безпеки поняття розвідки є вужчим і прив'язаним до конкретних суб'єктів наділених владними повноваженнями з реалізації державної політики у відповідних сферах.

Одночасно в теорії та практиці діяльності правоохоронних органів і спеціальних служб терміни «розвідка» та «розвідувальна діяльність» не мають однозначного тлумачення. Їх використовують у різних значеннях і пов'язують з різними діями, завданнями, окремими сферами суспільного життя, а також з організаційно-функціональними структурами (апаратами розвідки, органами та підрозділами, уповноваженими на здійснення розвідувальної діяльності).

Представники поліцейської наукової спільноти широко послуговуються терміном «кримінальна розвідка». Зокрема, С. В. Албул розглядає кримінальну розвідку як функцію оперативно-розшукової діяльності [1], І. Р. Шинкаренко – як науково-прикладну категорію теорії оперативно-розшукової діяльності [22], В. А. Некрасов – як напрям діяльності правоохоронних органів, зазначаючи, що метою кримінальної розвідки повинно стати своєчасне запобігання, виявлення й усунення реальних і потенційних загроз особі, суспільству та державі від злочинності, поширення корупції в органах державної влади шляхом використання системи розвідувальних заходів [13].

Так, М. Л. Грібов тлумачить кримінальну розвідку як організаційно-функціональну систему, суб'єктами якої є підрозділи органів внутрішніх справ, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, зокрема ті, що спеціалізуються на проведенні негласних оперативно-розшукових заходів [4]. Причому вчений увів до наукового обігу поняття «організація розвідувальної роботи міліції», «розвідувальні заходи органів внутрішніх справ».

Кримінальна розвідка як організаційно-функціональна система знайшла своє втілення не лише в теоретичних розробках, а й у суто практичній площині. Так, у складі кримінальної поліції Національної поліції України до 2018 року діяв підрозділ з назвою «Департамент кримінальної розвідки». Відповідно, його діяльність, завдання, методи, результати та шляхи вдосконалення стали предметом наукових досліджень [9; 14; 15].

Діяльність зазначеного Департаменту, серед іншого, була спрямована на реалізацію державної політики з протидії економічним злочинам. Розвідувальні заходи, які проводили Департамент кримінальної розвідки та інші поліцейські підрозділи, спрямовувалися на виявлення та припинення виявів організованої злочинності у сфері економіки, на викриття тяжких та особливо тяжких господарських злочинів, на протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та розкраданню бюджетних коштів тощо.

Зазначений підхід є цілком виправданим. Так, Ю. В. Гаруст і В. І. Мельник, досліджуючи роботу правоохоронних органів на захисті економічної безпеки, зазначили, що «одним із пріоритетних завдань будь-якої країни, націленої на власний сталий та динамічний розвиток і створення сприятливих умов для існування прийняттого соціально-матеріального становища її населення, залишається ефективне забезпечення економічної безпеки держави. Успішне виконання цього завдання вимагає вжиття відповідного спектру організаційних, правових, економічних та низки інших легалізованих державою заходів. Одним із таких заходів залишається дієва й систематична протидія наявним і латентним деструктивним чинникам, які негативно впливають на нормальний перебіг економічних процесів» [3].

Причому на означення сукупності гласних і негласних заходів оперативних підрозділів поліції з протидії злочинам у сфері економіки цілком слушно використовувався як термін «розвідка», так і термін «розвідувальна діяльність» [21].

Одночасно з теоретичними дослідженнями питань кримінальної розвідки та практичним втіленням її саме в економічній сфері набувала поширення думка про те, що діяльність правоохоронних органів взагалі не може містити розвідувального складника. Така думка обґрунтовувалась тим, що законодавець не відніс зазначені органи до суб'єктів розвідувальної діяльності. Крім того, у скасованому нині Законі України від 22 березня 2001 року № 2331 «Про розвідувальні органи України», цю діяльність було визначено як таку, що «здійснюється спеціальними засобами та методами з метою забезпечення визначених законом органів державної влади розвідувальною інформацією, сприяння реалізації та захисту національних інтересів, протидії за межами України зовнішнім загрозам національній безпеці України».

На заміну зазначеного закону 2020 року було прийнято Закон України «Про розвідку», де у ст. 1 визначено поняття «розвідка», «розвідувальна діяльність», «розвідувальний захід». Усі ці поняття пов'язані з категорією «розвідувальні органи України», до переліку яких, згідно з ч. 1 ст. 5 цього закону віднесено лише Службу зовнішньої розвідки України; розвідувальний орган Міністерства оборони України; розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону. Тобто, формально ні Національна поліція, ні Бюро економічної безпеки, ні Державне бюро розслідувань, ні Національне антикорупційне бюро України не можуть проводити розвідувальних заходів і виконувати розвідувальну діяльність в економічній сфері.

Ці органи уповноважені лише на проведення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування економічних злочинів.

Означений підхід був закріплений внесенням змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Так, у редакції закону, чинній до 15 березня 2021 року, оперативно-розшукову діяльність було визначено як систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів (ст. 2). Відповідно до змін, внесених 24 січня 2021 року, слово «розвідувальних» було вилучене з тексту поданого визначення.

Такий підхід вважаємо не виправданим з тих підстав, що розвідка (розвідувальні заходи) у сфері економіки можуть і повинні проводитися не лише розвідувальними органами за

межами держави, а й правоохоронними органами всередині країни з метою отримання інформації щодо тіньової економіки, діяльності на території України транснаціональних корпорацій, корумпованих чиновників та криміналітету, дії яких становлять загрозу економічній безпеці України. Як слушно зауважує С. В. Албул, якщо раніше під забезпеченням національної безпеки передбачався виключно захист території від зовнішніх загроз, то сьогодні це й захист населення від насилля, породженого всередині держави, і захист самої держави від кримінальних за формою та змістом внутрішніх загроз. Відповідно до зазначеного, актуалізація окремого й важливого правоохоронного напрямку – кримінальної розвідки, є очевидною та своєчасною. Саме цей вектор безпеки має посісти чільне місце в системі розвідки України [2].

Аналізуючи викладене, зауважимо, що цілком поділяємо підхід М. А. Погорецького, який наголошує на доцільності теоретичного й законодавчого розмежування оперативно-розшукової, контррозвідувальної, розвідувальної та кримінально-розвідувальної діяльності [18]. Для визначення сутності розвідувальної діяльності вважаємо за доцільне застосувати розроблений ученим універсальний підхід. Так, досліджуючи кримінальний процес та оперативно-розшукову діяльність, учений цілком доречно виокремлює такі внутрішні структурні елементи змісту цих видів людської діяльності, як: мета, завдання, дії та суб'єкти, що утворюють її як цілісні діяльні системи [17, с. 153]. Використання цього підходу дозволило нам через з'ясування зазначених елементів сформулювати визначення розвідувальної діяльності в економічній сфері.

Висновки. Конкурентна розвідка є категорією економічною, що в контексті політологічного виміру має значення лише як поняття, зміст якого охоплює окремі спільні елементи з розвідкою економічною.

Термін «конкурентна розвідка» доцільно використовувати для позначення діяльності зі збору та аналізу інформації економічного характеру з відкритих джерел з метою розробки ефективної маркетингової стратегії й тактики конкретного підприємства в конкурентному середовищі. Суб'єктами конкурентної розвідки можуть бути як безпосередньо зацікавлені підприємства, так і (за їх замовленням) приватні розвідувальні компанії.

Економічна розвідка здійснюється як приватними розвідувальними кампаніями (зокрема в інтересах окремих підприємств, транснаціональних корпорацій та окремих держав), так і державними структурами, що

належать до розвідувального співтовариства – з використанням не лише відкритих джерел, а й конспіративних методів збору інформації. Економічна розвідка, на відміну від конкурентної, має політологічний вимір, оскільки може використовуватися не лише для забезпечення конкурентоспроможності певного підприємства, а й цілої господарської галузі чи транснаціональної корпорації, а також для забезпечення та зміцнення національної безпеки та суверенітету держави, зростання добробуту її громадян через прийняття важливих рішень політичним керівництвом держави (коли замовником інформації виступає держава та її розвідувальні органи). Причому не виключена ситуація, коли виконання приватною розвідувальною компанією замовлень ТНК виключає (або перешкоджає) виконанню завдань, поставлених перед нею органами держави.

Розвідувальна діяльність в економічній сфері значно вужча від економічної розвідки

за суб'єктивним складом. Таку діяльність слід розуміти як систему гласних і негласних, технічних, соціальних й аналітичних заходів, що здійснюється суб'єктами розвідувального співтовариства з метою одержання інформації економічного характеру, необхідної політичному керівництву держави для прийняття тактичних і стратегічних рішень щодо забезпечення та зміцнення державного суверенітету, національної безпеки (зокрема економічної та інформаційної), а також сталого соціально-економічного розвитку держави, добробуту її громадян.

Розвідувальну діяльність в економічній сфері слід відмежовувати як від конкурентної й економічної розвідки, так і від кримінальної розвідки у сфері економіки, яку здійснюють суб'єкти оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування з метою запобігання економічним злочинам, їх виявлення, викриття та притягнення до відповідальності осіб, що їх вчинили.

Література:

1. Албул С. В. Кримінальна розвідка як функція оперативно-розшукової діяльності: Європейський досвід та Українські перспективи (Criminal Intelligence as a Function of Operatively-Search Activity: European Experience and Ukrainian Prospects). *European Reforms Bulletin: international scientific peer-reviewed journal: Grand Duchy of Luxembourg*. 2015. № 2. Р. 2–6.
2. Албул С. В. Організаційно-правові засади функціонування розвідки в Україні: теоретичні аспекти. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 49. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.1>.
3. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект: монографія. Суми: Мрія, 2019. 256 с.
4. Грібов М. Л. Підрозділи оперативної служби в системі кримінальної розвідки Національної поліції. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 29 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 12–13.
5. Ковтуненко К. В., Пар'єва О. О. Конкурентна розвідка: сутність, підходи до визначення, задачі. *Economic journal Odessa polytechnic university*. 2020. 1 (11). С. 120–128. DOI: 10.15276/EJ.01.2020.15.
6. Ковтуненко К. В., Пар'єва О. О. Конкурентна розвідка: сутність, підходи до визначення, задачі. *Economic journal Odessa polytechnic university*. 2020. № 1 (11). DOI: 10.5281/zenodo.4664295.
7. Крижановська О. Економічна розвідка як необхідна складова сучасної підприємницької діяльності. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 29 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 134–136.
8. Кучмії Т. О. особливості проведення фінансових розслідувань: міжнародний аспект та можливість імплементації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 159–162. (Серія «Економіка і управління»).
9. Любчик В. Б., Свиріпа І. В. Становлення Департаменту кримінальної розвідки в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 29 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 44–46.
10. Москаленко Н. О., Леонова Ю. О. Теоретичні підходи до конкурентної розвідки та особливості її аналітичного забезпечення. *Проблеми економіки*. 2018. № 2 (36), С. 228–234.
11. Мосов С. П. Тенденції застосування сил і засобів аерокосмічної розвідки у воєнних конфліктах сучасності. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2022 № 2 (75) С. 92–99. DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2022-2-75/92-99>.
12. Муравська Ю. Парадигма розвитку військової розвідки в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 1 (29). DOI: 10.35774/app2022.01.102.
13. Некрасов В. А. Сучасне розуміння кримінальної розвідки як напряму діяльності правоохоронних органів. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 29 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 19–20.

14. Никифорчук Д. Й. Пічкуренко С. І. Пічкуренко С. І. Поняття, сутність та завдання підрозділів кримінальної розвідки національної поліції України. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 29 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 20–22.
15. Ноздрін Д. О., Хуторнюк Д. О. Напрями роботи Департаменту кримінальної розвідки: запозичення зарубіжного досвіду. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 29 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 50–25.
16. Паливода В. О. Приватні розвідувальні компанії: іноземний досвід залучення приватного сектору до виконання завдань розвідки: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2022. 20 с.
17. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.
18. Погорецький М. А. Співвідношення оперативно-розшукової, контррозвідувальної, розвідувальної та кримінально-розвідувальної діяльностей. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 29 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 24–25.
19. Прошаєв В. В. Сфери діяльності розвідувальних органів за законодавством країн пострадянського простору: поняття та критерії розмежування. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 8. С. 72–78.
20. Цирфа Г. Забезпечення інформаційної безпеки у конкурентних відносинах: розвідка і промислове шпигунство. *Інформація і право*. 2015. № 3. С. 66–71.
21. Шаптала С. М. Розвідувальна діяльність правоохоронних органів у сфері охорони економічної безпеки України. *Юридичний вісник*. 2012. № 2 (23). С. 133–136.
22. Шинкаренко І. Р. Кримінальна розвідка як науково-прикладна категорія теорії оперативно-розшукової діяльності. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 29 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 29–31.
23. Appendix A. National Counterintelligence Executive Annual Report. 2004.
24. Balanda A. L., Cherniak A. M. Economic intelligence and counter-intelligence in ensuring national economic interests: theoretical and applied aspect. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. № 12 (3). P. 17–29. DOI: <https://doi.org/10.56215/04221203.17>.
25. Georgescu I., Balan I., Mihai I. Economic Intelligence. *Innovation and sustainable competitive advantage: from regional development to world economies*. 2012. № 1–5. P. 1761–1767.
26. Grabiszewski K., Minor D. Economic Espionage. *Defence and Peace Economics*. 2019. № 3. P. 269–277. DOI: 10.1080/10242694.2018.1477400.
27. Păduraru M. Departamente de Intelligence Economic. *Competitiv un imperativ național*. 2018. № 11. P. 75–194.
28. Porter M. E. *Competitive strategy: techniques for analyzing industries and competitors: with a new introduction*. New York : Free Press, 1980.
29. Solberg Soilen K. Economic and industrial espionage at the start of the 21st century – Status quaestionis. *Journal of Intelligence Studies in Business*. 2016. № 3. P. 51–64. DOI: 10.37380/JISIB.V6I3.196.